

תורת ה' תמימה / תהילים פרק יט

שאל יונתן וינגורט

השמים מספרים את כבוד ה', וייצוגו של ה' הוא בשמש. השמש יוצא כחתן, ואילו אנו הכלה שיוצאת לקראת החתן, מתוך שאנו מקשטים את התורה. אנו יכולים להתחבר לה' בשני אופנים – כמי שלומד תורה ומקיים מצוות, או כמי שמתפלל ומבקש מה' שיהיו לרצון אמרי פיו.

במזמור

זה יש שני חלקים ברורים: הראשון מתאר את שירת השמים והרקיע על כבוד ה' (כ.ז).

52 מילים), והשני מתאר את התורה על מגוון מופעיה (ח.יד. 62 מילים). הפסוק האחרון במזמור הוא: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך, ה' צורי וגאלי (טו. 10 מילים). צירוף הפסוק האחרון עם החלק הראשון של המזמור, מאזן את היחס בין שני החלקים, וכל אחד הוא עם שבעה פסוקים ו-62 מילים.

בירור היחס בין שני החלקים הוא בסיס להבנת המזמור.

פתח להתבוננות ניתן למצוא בתיאור הגיבור שמופיע בכל אחד מן החלקים: בחלק הראשון, לאחר תיאור מפורט של השמים והרקיע, היום והלילה, שבכל הארץ יצא קום, ובקצה תבל מליהם, מגיע תיאור נרחב של השמש השוכן בשמים: לשמש שם אהל בהם. והוא כחתן יצא מחפתו, ישיש כגבור לרוץ ארח. מקצה השמים מוצאו, ותקופתו על קצותם, ואין נסתר מחמתו.

יש להציע, כי התיאור הנרחב של השמש איננו תיאור העומד לעצמו, והוא בא מפני שיש בו ייצוג ומשל לבורא עולם, היוצא ממכון שבתו ומאיר לארץ ולדרים עליה. ואכן, בתיאור זה מופיעה השמש כמייצגת את פעולת ה' בעולם, בתחילה: לשמש שם אהל, ובסוף: ואין נסתר מחמתו. ה' שם את השמש באהל השמים, ואין נסתר מה'. ואף שקשה להכריח בפשט הפסוקים פירוש זה, רמז לכך ניתן למצוא במקומות נוספים: כי שמש ומגן ה' אלהים (תהילים פד, יב), ובדומה: ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם ה' (תהילים קיג, ג; ומעין זה נ, א). ועוד יש להעיר, שלאורך ספר קהלת מופיע הביטוי

(א) למנצח מזמור לדוד.

(ב) השמים מספרים כבוד אל,

ומעשה ידיו מגיד הרקיע.

(ג) יום ליום יביע אמר,

ולילה ללילה יחזה דעת.

(ד) אין אמר ואין דברים,

בלי נשמע קולם.

(ה) בכל הארץ יצא קום,

ובקצה תבל מליהם

לשמש שם אהל בהם.

(ו) והוא כחתן יצא מחפתו,

ישיש כגבור לרוץ ארח.

(ז) מקצה השמים מוצאו,

ותקופתו על קצותם,

ואין נסתר מחמתו.

(ח) תורת ה' תמימה משיבת נפש,

עדות ה' נאמנה מחבימת פתי.

"תחת השמש" עשרות פעמים, וכל העולם מתואר כמתרחש מתחתיה.

מצפים אנו, שכנגד התיאור המפורט של החתן היוצא מחופתו, יבוא תיאור של הכלה המתקשטת כדי להיכנס לחופה. ואכן, בחלק השני מתוארת התורה בשלל גוונים, ואז מופיע תיאורו של העבד המשורר שנזהר בדברי התורה: גם עבדך נזהר בהם, בשמרים עקב רב. והבקשה: שגיאות מי יבין, מנסתרות נקני. גם מזדים חשך עבדך, אל ימשלו בי, אז איתם ונקיתי מפשע רב. אם נראה בתיאור זה השלמה של החתונה נאמר, שכבוד א-ל יוצא מן השמים כחתן היוצא מחופתו, ואילו האדם הוא עבד ה' הנזהר בתורה שניתנה לארץ ועולה כנגדו.

אמנם, יש להבחין בין תיאור החתן שמתגלה במלוא הדרו, ושש כגיבור לרוץ אורח, לתיאורו של העבד הנזהר, וכנגד המאיר לארץ עליו נאמר ואין נסתור מחמתו, מעיד האדם על עצמו שיש דברים הנסתרים ממנו, והוא מבקש: מנסתרות נקני. כנגד השמש שיוצאת מקצה השמים, ותקופתו על קצותם, אומר האדם על עצמו: גם עבדך נזהר בהם, בשמרים עקב רב, והוא מכיר במקומות בהם קשה לו להיות.

יחד עם זאת, מצאנו רמז לתיאור לומדי התורה ככלה המתקשטת בדרשתו של רבי שמעון בר יוחי, הנאמרת בתיקון ליל שבועות: "פתח רבי שמעון ואמר: השמים מספרים כבוד אל וגו', פסוק זה העמידהו, אבל בזמן זה שהכלה מתעוררת להיכנס לחופה ביום המחרת, נתקנת ומאירה בקישוטיה עם החברים ששמחים אתה כל אותו הלילה, והיא שמחה אתם" (זח"א הקדמה ח, א בתרגום).

נראה, כי לא לחינם בחלק הראשון אין תיאור של הבריאה כולה, אלא רק של השמים וכל צבאם, שכן בחלק זה מתוארת ההופעה האלוקית שמלמעלה למטה. לעומת זאת, החלק השני מתאר את האדם שבא מלמטה, והכלי שלו להתקרב אל הבורא הוא דרך התורה והמצוות.

ניתן להצביע על חיזוק מעניין לקישור בין שני חלקי המזמור, דרך התבוננות בשני תיאורי הבריאה בספר בראשית. התיאור הראשון (בראשית א, א-לא; ב, א-ג) הוא תיאור הפותח בבריאה של היום הראשון והשני, השמים והרקיע, היום והלילה – זהו חלקו הראשון של המזמור שלנו. התיאור השני (ב, ד-כה; ג, א-כד) פותח בבריאת האדם, ובמרכזו עומד הציווי אל האדם לאכול מכל עץ הגן ולא לאכול מעץ הדעת טוב ורע – זהו חלקו השני של המזמור שלנו, שמעמיד במוקד את האדם וזהירותו בקיום התורה ומצוותיה.

התורה מכונה בכתובים "עץ חיים" (משלי ג, יח ועוד), ונראה כי את החיים שהיא נותנת לעולם מתאר דוד היטב עם תיאור התורה שבפתח החלק השני: "משיבת נפש ... מחכימת פתי ... משמחי לב ... מאירת עינים". חששו הגדול של דוד הוא מהפיכת סם החיים שבתורה לסם המוות (עפ"י יומא עב, ב), ולפיכך הוא מתאר את הזהירות שלו כפי שיש להיזהר מעץ הדעת טוב ורע.

(ט) פקודי ה' ישרים משמחי לב,

מצות ה' ברה מאירת עינים.

(י) יראת ה' טהורה עומדת לעד,

משפטי ה' אמת צדקו יחדו.

(יא) הנחמדים מזהב ומפז רב,

ומתוקים מדבש ונפת צופים.

(יב) גם עבדך נזהר בהם, בשמרים

עקב רב.

(יג) שגיאות מי יבין, מנסתרות נקני.

(יד) גם מזדים חשך עבדך אל ימשלו

בי, אז איתם ונקיתי מפשע רב.

(טו) יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך, ה'

צודי וגאלי.

על מצוות התורה הוא אומר: "הַנְּחַמְדִּים מִזֶּהָב וּמִפֶּזֶז רֶב, וּמִתּוֹקִים מִדְּבַשׁ וְנִפְתַּת צוּפִים", וזהו תיאור המקביל לתיאור החטא בעץ הדעת: "וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֹאֲכָל, וְכִי תֵאָוֶה הוּא לְעֵינַיִם, וְנִחְמַד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל, וַתִּקַּח מִפְּרִי וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם לְאִישָׁה עִמָּה וַיֹּאכְלוּ" (בראשית ג, 1).

בתחילה הניח ה' את האדם בגן עדן "לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ" (ב, טו), בצוותו על האדם לא לאכול מעץ הדעת טוב ורע, ועתה אומר דוד על עצמו: "גַּם עִבְדְּךָ נִזְהָר בְּהֵם, בְּשִׁמְרֵם עֵקֵב רֶב", מתוך זיכרון החטא והנחש עליו נאמר: "וַאֲתָה תִּשׁוּפְנֵנוּ עֵקֵב" (ג, טו). אולי כך יצליח האדם לא רק "לְעִבְדָּהּ אֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לְקַח מִשָּׂם", אלא גם "לְשַׁמֵּר אֶת דְּרָךְ עֵץ הַחַיִּים" (ג, כג-כד).

בסיום המזמור חותם דוד את דבריו בבקשה: יִהְיֶה לְרִצּוֹן אֱמֹרֵי פִי וְהִגִּינוּ לְבִי לְפָנֶיךָ, ה' צוּרֵי וְגֹאֲלֵי. נראה, כי בבקשה זו מבקש דוד להצטרף אל השמים והרקיע המספרים כבוד אֵל. מבקש הוא להתפלל לפני ה', ויהיו אמריו לרצון, כפי שהיום יביע אומר והלילה יחוה דעת.

מעתה, ניתן לראות בפרק שתי התקשרויות שלנו עם הקב"ה, בתפילה ובתורה. החלק הראשון פותח לנו פתח לתפילה, מתוך הצטרפות לשבח הנפלא שמספרים השמים והרקיע, ואילו החלק השני מאפשר לנו לשמור את דברי התורה ולעבדו דרך קיום מצוותיה.

«

על המשנה (שבת פ"א מ"ב): "לֹא יֵשֵׁב אָדָם לְפָנֵי הַסֵּפֶר סְמוּךְ לְמִנְחָה, עַד שְׂתִיפְלָל. לֹא יִכְנַס אָדָם לְמִרְחָץ, וְלֹא לְבִרְסָקִי, וְלֹא לְאֹכֶל, וְלֹא לְדִין. וְאִם הִתְחִילוּ, אֵין מְפָסִיקִין. מְפָסִיקִים לְקִרְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע, וְאֵין מְפָסִיקִים לְתַפְלָה", מתייחסת הגמרא (שבת יא, א) לכפילות במשנה, ברישא שנינו ביחס לתפילה – אֵין מְפָסִיקִין, ובסיפא – וְאֵין מְפָסִיקִים לְתַפְלָה.

תירוץ הגמרא מתבסס על ברייתא: "סיפא אתאן לדברי תורה, דתניא: חברים שהיו עוסקין בתורה - מפסיקין לקריאת שמע, ואין מפסיקין לתפילה". כלומר, החידוש בסיפא הוא, שכאשר אדם לומד תורה הוא איננו מחויב להפסיק בשביל להתפלל.

על ברייתא זו אמר רבי יוחנן: "לא שנו אלא כגון רבי שמעון בן יוחי וחביריו, שתורתן אומנותן. אבל כגון אנו – מפסיקין לקריאת שמע ולתפילה". בפשטות, דברי רבי יוחנן מחלקים בין לימוד התורה של רשב"י וחביריו, ללימוד התורה שלנו, שכן רשב"י וחביריו הפכו את התורה לאומנות שלהם, וכמו שהאומן לא יפסיק ממלאכתו, כך גם רשב"י וחביריו לא יפסיקו לתפילה. ברם, אנו איננו מצליחים להפוך את התורה לאומנות שלנו, וכשם שמפסיקים אנו לכל מיני דברים אחרים, כך עלינו להפסיק כדי להתפלל, ולא רק כדי לקרוא קריאת שמע.

כך נפסק להלכה גם בשלחן ערוך (או"ח קו, ג): "מי שתורתו אומנתו, כגון

רשב"י וחביריו, מפסיק לקריאת שמע, ולא לתפלה; אבל אנו מפסיקים בין לקריאת שמע בין לתפלה".

ואולם, ניתן לומר שרבי יוחנן מציע גישה אחרת לתפילה. לדבריו, "ולוואי שיתפלל אדם כל היום כולו" (ברכות כא, א), ובניגוד לדעת רשב"י שרק התורה היא אומנותו, סובר רבי יוחנן שהאומנות שלנו היא גם התפילה. בלשון המדרש (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח פרשה ב): "וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה', מיד תפסו להם אומנות אבותם, אומנות אברהם יצחק ויעקב ... כך אין להם לישראל אלא תפלה". ועוד מצאנו, שרבי יוחנן עצמו אומר: "מנין שלא ישנה אדם מאומנותו ומאומנות אבותיו? שנאמר: וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצר בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש צרי חרש נחושת...". אם כן, עלינו לאחוז באומנות נוספת, שירושה היא לנו מאבותינו, וזו אומנות התפילה. לפיכך, גם כאשר אנו עוסקים בתורה, צריכים אנו להפסיק לתפילה.

מעתה, יש כאן מחלוקת עקרונית בשאלה אם התורה היא עיקר, ומוטב היה לו כלל לא היינו צריכים להתפלל, כשיטת רבי שמעון בר יוחי, או שעלינו גם להתפלל וגם ללמוד, כשיטת רבי יוחנן.

ואכן, בירושלמי (שבת פ"א מ"ב) מפורש, שיש כאן שתי שיטות נפרדות, ולא רק הצבעה על ירידת הדורות. וזו לשון הירושלמי:

"רבי יוחנן אמר בשם רבי שמעון בן יוחי: כגון אנו שעסוקין בתלמוד תורה, אפילו לקרית שמע אין אנו מפסיקין. רבי יוחנן אמר על גרמיה: כגון אנו שאין אנו עסוקין בתלמוד תורה, אפילו לתפלה אנו מפסיקין.

דין כדעתיה ודין כדעתיה. רבי יוחנן כדעתיה, דר' יוחנן אמר הלואי מתפללין כל היום. למה? שאין תפלה מפסדת. רבי שמעון בן יוחי כדעתיה, דרבי שמעון בן יוחי אמר: אילו הוינא קאים על טורא דסיני בשעתא דאיתהיבת אוריתא לישראל הוינא מתבע קומי רחמנא דאיתברי להדין בר נשא תרין פומין, חד דיהוי לעי באוריתא וחד דיתעבד בה כל צורכיי. וחזר ומר: מה אין חד הוא לית עלמא יכול קאים ביה מן דילטוריא דיליה, אילו הוון תריי על אחת כמה וכמה".

[תרגום: זה כשיטתו, וזה כשיטתו. רבי יוחנן כשיטתו, שרבי יוחנן אמר: הלואי מתפללים כל היום. למה? שאין תפילה מפסדת. רבי שמעון בן יוחי כשיטתו, שרבי שמעון בן יוחאי אמר: אילו הייתי עומד על הר סיני בשעה שניתנה תורה לישראל, הייתי מבקש לפני ה' שיברא לאותו אדם שתי פיות. אחת שיהיה עסוק בתורה, ואחד שיעשה בו כל צרכיו. וחזר ואמר: מה אם אחד הוא אין העולם יכול לעמוד בו מפני הלשון הרע שלו, אילו היו לו שנים על אחת כמה וכמה].

להאזנה לשיעור על פרק י"ט:

peneyhamenora.com/tehilim/19

או חפשו באפליקציות הפורקאסטים

"שיעורים בספר תהילים".

